

YENİ EKONOMİ, REKABET VE REKABET POLİTİKALARI

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ

Gazi Üniversitesi
İktisat Bölümü

Oturum Başkanı (Murat Şahin ÖCAL, Rekabet Kurumu, Müdür) - Sayın Başkan Yardımcısı, değerli konuklar. Yardımcı Doçent Doktor unvanıyla Gazi Üniversitesinde şu anda öğretim üyesi olarak çalışmakta olan Alev Söylemez, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Bölümü Yüksek Lisans Programını 87-90 yılları arasında tamamladı. Doktora derecesini de 1997 yılında tamamladıktan sonra, Başkent Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümünü kurdu ve Bölüm Başkanı olarak görev yaptı.

Halihazırda Gazi Üniversitesinde İktisat Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmakta. Çeşitli makalelerin yanı sıra, Medya Ekonomisi ve Türkiye Örneği ve Yeni Ekonomi isimli kitapları bulunmakta. Ben sözü Alev Söylemez'e bırakıyorum. Buyurun, söz sizin.

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Teşekkür ediyorum. Bu günkü konu, “Yeni ekonomi, rekabet ve rekabet politikaları”.

Öncelikle yeni ekonomi konusunda belli bilgiler vermek istiyorum; ardından da yeni ekonomi süreci içinde çok tartışılan rekabet politikaları konusuna değinmek istiyorum.

Şimdi, 80’li yıllardan başlarsak, 80’li yılların iletişim devrimiyle birlikte anıldığını görüyoruz. İletişim teknolojisindeki gelişmeler bu yıllarda iletişim alanında önemli dönüşümlere neden olmuştu.

Bilgi ürününün dağıtımındaki süreç anlamlı ölçüde azalmış ve daha önceleri oldukça maliyetli olan geleneksel dağıtım teknolojilerinin yerini daha az maliyetli teknolojiler almıştı.

Bilgi ürün ve hizmetlerin oldukça geniş bir alana yayılma olanağına kavuşması ve dünya pazarında bir oluşumu hızlandırması, tüm bunlar yaşanan teknolojik gelişmelerle ilgiliydi. Bu, yaşanan teknolojik gelişmelerin ise, özellikle

70’li yılların sonunda önde gelen ülkelerin politika hedef ve önceliklerinin önemli bir payı olduğunu görüyoruz.

70’li yıllarda ilk kez “Stagflation” olgusunu aşma çabası içinde o dönemde enformasyona dayalı, enformasyon teknolojisine dayalı sanayi politikalarının gündeme geldiğini görüyoruz.

Enformasyon yatırımlarının çoğaltan etkisi, büyüme ve istihdam üzerindeki olumlu etkileri olacağı beklentisi çoğu ülkede bu dönemde egemen bir görüş olarak yaygınlaşmaya başlıyor. Diğer yandan, bunun yanı sıra, yine o dönemde hemen hemen bütün dünyayı saran neoliberal iktisat politikaları da bu alanda etkisini gösteriyor.

Bu aşamada, telekomünikasyon alanında önemli ölçüde deregülasyona gidildiği görüldü ve daha önce oldukça sıkı düzenlemelere tabi olan alanlarda serbest rekabetçi politikalar öne çıktı. Söz konusu süreç içinde kamu tekellerinin kırıldığı görüldü. Artan hizmet çeşidi ve talebini karşılamak üzere eski “Network” sistemlerinin baştan aşağıya yenilendiği görüldü.

90’lı yıllar ise, tüm bu gelişmelerin, değişmelerin meyvelerinin toplandığı yıllar oldu. Aynı zamanda 90’lı yıllar, dijital ekonominin her yerde arttığı, araştırma ve yeniliklerin hızla ilerlediği, bilgi ve hünarlı iş gücünün hiç olmadığı kadar önem kazandığı bir süreci temsil ediyor.

Özellikle 95 yılından sonra “Word Wide Web” teknolojisi “Browser” temelinde hızla ilerledi. İnternet tabanlı teknolojiler görsel ve işitsel verilerin aynı anda iletilmesini sağladı. Böylece bugünkü iletişim sistemi çok daha geniş bir kapasiteye ve esnekliğe sahip oldu. Maliyet ve fiyatları aşağı çekti. Yine aynı süreçte, 90’lı yıllarda enformasyon ve iletişim teknolojilerinin donanımı ve yazılımı için talepteki artış, küçük endüstrilerin büyüyen endüstriye dönüşmesine katkıda bulundu. Bu arada, yeni ve artan altyapı yatırımları, “e-mail”, “Business to business” gibi yeni uygulamaların doğmasına olanak sağladı. İnternet aynı zamanda mega medya firmalarının dikey entegrasyonuna zemin hazırladı.

Tüm bunlar, enformasyon teknolojisini kullanan diğer yatırımları ve iş yaşamındaki yeni uygulamaları ateşledi ve bunların bazıları da anlamlı verimlilik kazançlarıyla birleşti.

Şimdi, bütün bunlar yaşanırken Amerika Birleşik Devletleri’ne döndüğümüzde, 90’lı yıllar boyunca Amerika Birleşik Devletleri, 2000’e kadar olağanüstü bir büyüme performansı sergiledi. O güne kadar hiç alışık olunmayan bir performanstı bu. İşsizlik oranları son 30 yılın en düşük düzeyine, % 4’ler civarına inmişti. Eğer ekonominin büyüme hızında bir sınır varsa, ki bu % 2.5

civarında tahmin ediliyordu; ama % 4'lerden aşağıya düşmedi. % 4'leri, 4.5'ları buldu.

Bu performansın temelinde de, Amerika Birleşik Devletleri'nin giriştiği çok geniş çaplı enformasyon ve iletişim teknolojilerine yaptığı yatırımların büyük payı olduğu konusunda genel bir fikir birliği oluştu. İşte 90'lı yılların sonunda bu bakış açısı içinde, yeni ekonomi bir kavram olarak gündeme geldi.

Yeni ekonomi, bir yandan, 90'lı yıllardaki Amerika Birleşik Devletleri deneyimini ve bu deneyimin enformasyon ve iletişim teknolojileriyle bağlantısını vurgularken, diğer yandan global rekabet ve hızlı teknolojik gelişmelerle birlikte artık ekonomilerin kuralları, ilkeleri ve kurumlarıyla bir değişim ve dönüşüm sürecine girdiğini ima etmektedir.

Yeni ekonomiye ait ürün ve hizmetler dediğimiz zaman, bunlar neler? Yeni ekonomiden önce bilgi temelli ekonomi gündeme geldi. Bilgi temelli ekonomi çok daha geniş kapsamlı kullanılıyordu. Enformasyonun bilgiye dönüşmesi, bilginin yönetimi, işlenmesi, dağıtımı; bununla ilgili endüstrilerin hepsine bilgi temelli endüstriler deniyordu. Daha sonra yeni ekonomi aslında daha çok, yüksek teknoloji ürünleri ve bunların türevleri için kullanılmaya başladı. Yani, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin ve kullanımların altını çizecek bir biçimde kullanılmaya başladı. Bilgisayarlar, yazılımlar, telekomünikasyon, yarı iletkenler, internet gibi yüksek teknoloji ürünleri ve bunların hizmetleri kastedilmeye başladı. Yeni ekonomi ürün ve hizmeti dendiği zaman biyoteknoloji, genetik de yeni ekonomiye ait ürün ve endüstrilerdir.

Bu ürün ve hizmetlerin yeni ekonomide, ekonomiye iki şekilde katkıda bulunduğu öne sürülür. Özellikle enformasyon ve iletişim endüstrileri başlı başına ele alınmakta. Bu, imalâttaki endüstrilerin, imalât süreci içinde yarattıkları ileri ve geri bağlantılarla ekonomide farklı ve güçlü etkiler yarattığı genel olarak kabul edilmektedir.

Diğer yandan, bu teknolojileri bir girdi olarak kullanan ve uygulayan sektörlerde anlamlı ölçüde verimlilik artışları gözlenmektedir. Örneğin elektronik veri sistemlerini ve ofis otomasyon sistemlerini kullanan firmalar, gelişmiş bilgisayarlar ve internet aracılığıyla önemli ölçüde tasarruf sağlamakta ve bu tasarruflar verimlilik ve etkinliklerini artırmaktadır. Şimdi, bu teknolojilerin enformasyon teknolojilerinin başarılı olarak kullanılabilmesi, iş sürecinde, organizasyon yapısında, hünerli iş gücünde, ürün yeniliklerinde ve hizmetlerin ulaştırılmasında esaslı değişiklikler yapılmasını gerektirmektedir.

Bu anlayış doğrultusunda geleneksel yöntemlerle üretim yapan işletmeler, yüksek teknoloji ürünlerini bir sermaye girdisi olarak kullanmaya ve gerekli

organizasyon sürecini yaşama geçirmeye başladıklarında elde edecekleri geniş kazanımlarla birlikte yeni ekonominin kurallarına tabi olacaktır. Bu adaptasyon süreci ise eski ve yeni ekonomi ayırımı arasındaki çizgiyi önemli ölçüde belirsiz kılmaktadır.

Burada tekrar altı çizilmesi gereken nokta; yeni ekonomi sürecinin, ekonominin temel yasalarının değişmesinden çok, mikro ve makro birimlerde bir zihniyet ve anlayış değişikliğini ima etmesidir.

Teknolojik altyapı olanaklarının sağlanması gerekli, ama yeterli şart değildir. Dolayısıyla, enformasyon ve iletişim endüstrilerinden elde edilecek getirinin maksimize edilmesi, oyunun yeni kurallarına uyum sağlamakla mümkün olabilecektir. Bu hem firma, en hem endüstri seviyesinde, hem de ülke ekonomileri ve global ekonomi için de böyledir.

Tablo 1 de, bu anlamıyla yeni ekonomi ve eski ekonomi süreci arasındaki farklılıkları göstermek istiyorum. Tabloda ekonomi genelindeki özelliklere baktığımız zaman, eski ve yeni ekonominin ana temalarında, piyasa yapılarının eski ekonomide durağan ve yeni ekonomide dinamik olduğunun altı çiziliyor. Rekabet alanı, ulusal çapta gerçekleşirken, yeni ekonomi için global ölçekte gerçekleştiği görülüyor. Organizasyon biçimi, hiyerarşik, bürokratik, yeni ekonomide ise “Network” temelli. Üretimin organizasyonunda ise kitle üretiminin yerini esnek üretimin aldığını görüyoruz.

Büyüme yönündeki temel unsurlarda ise; sermaye ile emeğin yerini yenilikler ve bilgi almış, teknolojiyi yönlendiren makineleşmenin yerini ise dijitalleşme almıştır.

Ölçek ekonomileri düşen maliyetler; yenilikler, kalitenin, piyasa önceliği, araştırma yeniliklerinin önemini altı çiziliyor, iş gücünde politik hedefler, uzmanlıklar, gerekli eğitim, çalışan yönetim ilişkileri, istihdamın doğası, iş dünyası-hükümet ilişkileri ve hükümet düzenlemelerinin yeni ekonomide farklı olduğunu görüyoruz.

Şimdi, yeni ekonomi ve rekabet konusuna girmek istiyorum. Dünyada son yıllarda yeni ekonomi ile ilgili çok sayıda eser ve çalışma çıkmaya başladı. Bu çalışmaların çok fazla fikir birliği içinde olduğu da söylenemez.. Yeni ekonomi çok yeni bir süreç olması nedeniyle önemli ölçüde farklı bakış açıları var.

Rekabet alanında, rekabet politikaları konusu da bu farklı bakış açıları barındıran alanlardan bir tanesi. Ben burada bu konuya değinmek istiyorum. Şimdi, bu bakış açılarını şu şekilde özetleyebiliriz: Piyasaya giriş engellerinin olmadığı, yani yeni ekonomi piyasalarına giriş engellerinin olmadığı, dolayısıyla

tekelleşme olgusunun gündemde tutulmasının anlamsız olduğunu savunan bakış açıları var. Ama bunlar oldukça az sayıda.

Yaygın olarak yeni ekonomide tekelleşmenin kaçınılmaz bir süreç olduğu ve yeni ekonominin kendine özgü üretim koşullarının tekelleşmeyi kaçınılmaz hâle getirdiği belirtilmektedir. Tekeller artık bu piyasalarda bir kuralı temsil etmektedir ve somut durumlara özgü somut çözümler gerekmektedir. İşte bu aşamada geçerli çözüm önerileri konusunda gözlem ve değerlendirmelerin de önemli ölçüde farklılık gösterdiği görülüyor.

Bu bakış açılarından birinde, tekelleşme, eski ve yeni ekonomi tartışmalarından bağımsızdır. Meşru olmayan tekelleri devlet müdahale etmesi zorunludur. Diğer bakış açısında ise, yasal ve ekonomik platformda meşruiyet kavramı sorgulanır. Eğer bu kavram, rakiplerin veya tüketicilerin zarar görmesi veya piyasaların tanıdık rekabet koşullarının uzaklaşması olarak ele alınıyorsa, artık geleneksel rekabetçi politikalar geçersizdir. Kaldı ki, yeni ekonomi süreci içinde tekel olgusunun dinamik etkileri göz ardı edilmemelidir. Bu koşullar altında piyasanın kendine özgü koşulları daha farklı değerlendirmeleri ve politikaları gerektirmektedir.

Yeni ekonominin kendine özgü birtakım eğilimler barındırdığı ve bu eğilimlerin bizzatı tekelleri bir ortamı yarattığı düşüncesi bazı teorik temellere dayanmaktadır. Bu teorik temeller üzerinde durmak istiyorum; En önemli nedenlerden bir tanesi, yani tekelleşmeye yatkın bir yapıya neden olan “Network” dışsallıkları kavramı. Dışsallık dediğimiz zaman, herhangi bir ekonomik faaliyet sonucu yaratılan fayda üçüncü kişileri de olumlu veya olumsuz biçimde etkileyebilmektedir. Eğer üçüncü kişiler herhangi bir mal ve hizmetin üretiminin bedelini ödemediği olumlu bir şekilde etkileniyorsa yararlı dışsallıklar, olumsuz bir biçimde etkileniyor ve bu telâfi edilemiyorsa zararlı dışsallıklar gündeme gelmektedir.

Ekonomik faaliyet sonucunda yaratılan fayda ve maliyetler, piyasada oluşan fayda ve maliyetleri yansıtmadığı için, geleneksel iktisat teorisinde dışsallıklar bir piyasa başarısızlığı olarak kabul edilir.

Şimdi, “Network” dışsallıkları da yeni ekonomi çalışmasında oldukça geniş bir biçimde başvurulan bir kavram olarak karşımıza çıkıyor ve yararlı, yani pozitif dışsallıkları ifade ediyor.

“Network” dışsallıkları temel olarak, aynı ürünün kullanılan miktarı arttıkça ürünün değerinin arttığı gözlemlenmektedir. Yeni teknoloji ürünlerinin hepsinde bu özelliğe rastlamak mümkündür.

“Network” dışsallıkları aslında yeni bir kavram da değil. Fiziksel “Network”ler için de geçerli bir kavram. İşte bir demiryolu şebekesinin olduğu bir yerde, demiryolu “Network”ünde bir dışsallıklar söz konusu. Telefon “Network”ü dediğimiz, bir telefon şebekesi dediğimiz zaman yine hemen “Network” dışsallıkları aklımıza geliyor.

Bunlara, bu tür dışsallıklara doğrudan dışsallıklar diyoruz, doğrudan dışsallıklar olarak ele alıyoruz. “n” sayıda bir telefon şebekesinde telefon ağına bağlanan ilâve her yeni tüketici, diğer aboneleri “2n” düzeninde potansiyel yeni ürün yaratmış olmaktadır. Yani, “Network”e bağlananların sayısı arttıkça, ilâve olarak bağlanan her kişi, tüm bağlananların yarattığı değeri geometrik bir biçimde artıracaktır.

Yeni ekonomi için, işte “Software”i örnek gösterebiliriz. “Acrobat Reader”i örnek gösterebiliriz, “interneti” örnek gösterebiliriz. “ATM”, kredi kartları, bunlar da doğrudan network dışsallıkları sağlayan ürünler.

Dolaylı dışsallıklar dediğimiz zaman, bunlar, tamamlayıcı mallarda olduğu gibi, ürünün kullanıcı sayısı arttıkça, piyasa aracılığıyla fiyatların, maliyetlerin düştüğünü ve verimliliğinin arttığını gösteren parasal dışsallıklardır. Örneğin bilgisayar kullandıkça “Software” kullanımının artmasıdır. Tamamlayıcı mal, yedek parçalar, servis, “Software” ucuzladıkça ve kolay elde edilebilir hâle geldikçe ürünün piyasası büyüyecektir.

Dolayısıyla, sonuç olarak ürünlerin değeri, piyasalardaki toplam tüketim seviyesi, yani dolaysız dışsallıklar, doğrudan dışsallıklar ve yine piyasalardaki bağlantılı ürünlerden, dolaylı dışsallıklardan etkilenecektir.

Şimdi, network dışsallıklarıyla çok yakından ilgili bir kavram, “Compatibility” yani uyumlu olma kavramı.

Tüm bir “Network”ün pozitif dışsallıklarından ve katma değerinden yararlanmak için bu endüstrilerde yaygın olarak kullanılan teknik standartlara önemli ölçüde bağlı kalmak gerekmektedir. Örneğin “Microsoft”un “Windows” programını çok istenir kılan, “Windows” uyumlu programların fazla olması, pek çok kişinin bu programı kullanıyor olmasıdır. Programın içindeki dosyaların değişimine olanak sağlanması, bireyler ve firmalar arasındaki bilgi alış-verişini kolaylaştırması gibi pratik nedenlerle “Windows” programının kullanıcı sayısı fazladır.

Tüm bu nedenlere, yeni bir programı öğrenmek için gerekli zahmeti de eklemek gerekmektedir. Örneğin “MacOS, Motif, Open Look, MS DOS”un çeşitli programları, standartları ayrı ayrıdır ve bunların her birini öğrenmesi tüketici açısından ayrı bir zaman gerektirmektedir.

Uyumlu olma, “Compatibility” gerekliliği ise, bağıllık paftası dediğimiz “path dependences” kavramıyla yakından ilgilidir. Bağıllık paftası ekonomik literatürde gelişen bir kavram. Bağıllık paftasına göre, tarihsel bir rastlantıyla piyasaya yeni giren bir ürün, yeterli bir kullanıcı sayısına ulaştığında oluşturduğu standartlar piyasada benimsenecek, yaygınlaşacaktır.

Aynı alanda sonradan piyasaya giren firmanın ürünü daha az maliyetle daha da kaliteli olsa, burada piyasaya ilk giren avantajı nedeniyle, bu tarihsel avantajı nedeniyle ürünlerde bir kilitlenme etkisi yaratacaktır. Bireyler bu durumda optimal karar almamış olacaktır. Dolayısıyla bu durum da, bir piyasa başarısızlığı olarak kabul edilmektedir.

Bağıllık paftasına örnek olarak, yaygın bir şekilde “Beta, VHS” video kaset piyasasında Qwerty, Dvorak sistemleri de klavye piyasasını gösterilmektedir. Genel olarak da kilitlenme etkisi yaratan, yani “VHS” ve “Qwerty”nin düşük teknolojili ürünler olduğu ileri sürülmektedir. “Bu teknolojiler piyasaya tarihsel olarak ilk girdikleri için, standartları yaygınlaştığı için bir kilitlenme etkisi yaratılmıştır ve aslında bunlar düşük teknolojilerdir” denilmektedir.

Şimdi burada “Shapiro ve Varian”ın bir grafiğinden yararlanmak istiyorum. Bu, tarihsel olarak piyasaya ilk giren firmanın başlangıçta piyasayı nasıl ele geçirdiğini temsil ediyor. Görüldüğü gibi başlangıçta % 60 ile önde olan teknoloji, % 60’ına sahiptir piyasanın. % 100’e çıkarken hızlı bir şekilde, %40’la başlayan teknolojinin piyasa payının ise burada % 10’a düştüğü görülmektedir.

Burada, onların ifadesiyle, “bu dinamikleri yönlendiren, kullanıcıların nihaî olarak kazanan teknolojiyi seçme konusundaki güçlü iştirakleridir”. Bu durum aynı zamanda talep yanlı ölçek ekonomilerini de temsil etmektedir.

Bu piyasalarda artan getiriler ve ölçek ekonomileri de yine tekelleşmenin önemli nedenlerinden biri olarak gösterilmektedir. Aslında enformasyon ve çağdaş teknoloji ürünlerini geleneksel olarak diğer ürünlerden ayıran, farklı kılan yegâne özelliklerinden biri, gerekli olan yatırımların yüksek sabit maliyetler gerektirmesi ve bunun yanı sıra marjinal maliyetlerin de olabildiğince düşük gerçekleşmesidir. Aslında bilgiye dayalı sanayilerin hemen hepsinde bu gerçek söz konusudur. Yani, mal ve hizmetlerin üretim maliyetlerinde yüksek sabit maliyetler vardır.

Yüksek sabit maliyetlerin en önemli nedenlerinden bir tanesi de, batık maliyetlerdir. Diğer ürün piyasalarında batık maliyetler yine firmalar için stratejik de olsa, yeni ekonomiye ait ürünlerde batık maliyetler artık dönüşü hiç olmayan maliyetlerdir. Bu maliyetler belirli bir kapasite sınırlaması altında üretim seviyesi

ne olursa olsun sabit kalan ve üretim durduğunda karşılanması zor olan maliyetlerdir. Ama, yeni ekonomi dediğimiz zaman, yeni ekonomi firmaları için batık maliyetler çok daha kritik bir önem taşımaktadır. Yazılımlar, “CD” ve filmler için başarısız olduğunda, başlangıçtaki batık maliyet kalemlerinin karşılanması artık çok güçtür.

Ne var ki ilk kopya enformasyon bir kez üretildiğinde ilâve kopya maliyetleri neredeyse hiçbir şeydir. Bu yüksek sabit maliyetlere karşılık ilâve kopya maliyetler hemen hemen hiçbir şeydir ve ilâve kopyaların doğal bir üretim limiti yoktur; aşağı yukarı aynı birim maliyetle üretilir. Bu nedenle, üretim miktarı arttıkça yüksek sabit maliyetlerin birim başına düşen miktarları hızla azalır ve seri üretimden kaynaklanan bu tasarruflar ölçüğe göre artan getirileri temsil eder.

Genelde artan getirilerin, iktisatçılar, kabul etse de bunun nadiren gerçekleştiğini düşünürler. Yaygın bakış açısı, sabit ve azalan getirilerdir. Azalan maliyetli endüstriler geçmişte de vardı kuşkusuz. Ne var ki, yeni ekonomideki firmalar açıkça, daha fazla azalan maliyet koşullarında üretim yapmaktadır.

Modern teknolojilerin ekonomideki payı arttıkça ekonomilerin daha fazla artan getirilere tabi olacağı yaygın bir biçimde vurgulanmaktadır.

“Brain Arthur”a göre, azalan getiriler ekonominin geleneksel sektöründe yer almakta, artan getiriler ise yeni ekonomide, yani bilgi temelli endüstrilerde hüküm sürmektedir.

Enformasyon ürünleri için ilâve maliyetlerin oldukça düşük düzeyde gerçekleşmesi, bu endüstrilere önemli ölçüde tanıtım, pazarlama ve satış fırsatları da sunar.

Her şeyden önce, enformasyon piyasalarında kıt olan potansiyel tüketici dikkatinin elde edilmesi üreticiler için önemli ölçüde maliyetsizdir ve ilâve kopyalar üreticilere olduğu kadar tüketicilere de bedavadır.

Şimdi “Browser”ler bedava sunuluyor; pek çok internet kanalıyla bedava program, yazılım sağlanabiliyor. Bunu sağlayan, bedava ekonomiyi sağlayan ise, bedava ekonominin altındaki sebep ise, azalan marjinal maliyetler.

Diğer piyasalarda numune olarak dağıtım var, yani bedava dağıtım var ama, maliyet kaygısıyla bu ürünler az sayıda numune olarak verilebiliyor. Ama, yeni ekonomide bilginin tamamı bedava sunulabiliyor, yani ürünün tamamı bedava sunulabiliyor. Bu önemli bir farklılık. Yani, yeni ekonomiyle eski ekonomi arasındaki önemli bir farklılık. Bunun da nedeni hızla azalan marjinal maliyetler.

Çok düşük ulaştırma maliyetleri sayesinde bilgi ürününün tamamı sıfır fiyata veya neredeyse sıfır maliyetle yollanabilmektedir.

Ürünlerin neredeyse bedava sunulmasının bir kural olduğu bu piyasalarda, bedava ekonomi, satıcılara önemli avantajlar sağlar. Her şeyden önce, yeni, ilk piyasaya girecek olan satıcının tanınmasını, ürününün tanınmasını sağlar. Potansiyel tüketicilere bedelsiz “online” ürünleri yollamak, ürünün tanıtımı açısından satıcıyı avantajlı kılar. Piyasada yer edinmiş firma açısından ise, ürününde tüketiciye, ürünyle tüketicinin bağımlılık kazanmasını sağlar.

Bunun yanı sıra, bedava sundukları piyasalarla bağlantılı piyasalardan satıcılar önemli avantajlar elde ederler. Öncelikle reklâm geliri elde ederler bu piyasalar sayesinde; bunun yanı sıra, işte örneğin Internet Explorer bedava. Ama, bunun üzerine çalıştığı “Windows 2000” gibi bir işletim sisteminin fiyatı vardır. Real Player ve bunun gibi birçok program bedava olarak sunulmakta; ama upgrade aşamasında ücret talep edilmektedir. Dolayısıyla, bu şekilde bağlantılı piyasalardan da gelir elde edilmektedir.

Diğer yandan, bu ayırt edici özelliklerin başında gelen düşük ilâve maliyetlerin yarattığı etkiler bunlarla da sınırlı kalmamaktadır. Endüstriyel ekonomilerde büyüklükten sağlanan ölçek ekonomileri yaygındır. Ne var ki, geleneksel teoride, belli bir üretim ölçeğine ulaşıldıktan sonra, üretimden kaynaklanan zaafılar veya diğer bir söyleyişle, büyük organizasyon yönetimindeki güçlükler uzun dönemde ortalama maliyetlerin eninde sonunda artmasına neden olacaktır; bu kabul edilir. Bu durum negatif ölçek ekonomilerini gündeme getirir. Oysa, yeni ekonomi sanayilerinin karakteristikleri, genel olarak negatif ölçek ekonomilerine izin vermemektedir. Ayrıca, maliyetlerdeki hızlı düşüş eğilimi de artan getirilerin daha kuvvetli bir biçimde görülmesine neden olmaktadır.

Üretim miktarı arttıkça maliyetlerin eninde sonunda artması nedeniyle 20’nci yüzyıl endüstriyel piyasasındaki büyük firmaların yeni ekonomi firmaları ile aynı hızda büyüyemediği ileri sürülür. Bu bakış açısı içinde, örneğin “General Motors”, arz yanlı ölçek ekonomilerinden önemli ölçüde yararlandığı hâlde, piyasayı tek başına eline geçirecek denli büyümemiştir. Yine otomobil, çelik, alüminyum gibi piyasalarda az sayıda firma egemendir. Bu nedenle, endüstriyel ekonomiyi oligopollerin belirlediği, enformasyon ekonomisinde ise geçici tekellerin belirleyici olduğu öne sürülür.

Sonuç olarak, bütün bu anlattıklarımızı toparlayacak olursak, “Network” dışsallıkları, bağımlılık paftası, artan getiriler, ölçek ve kapsam ekonomileri, her biri bir piyasaya giriş engeli olarak değerlendirilir ve teknelci eğilimleri yarattığı ifade edilir.

“Network” dışsallıkları nedeniyle kullanıcı sayısının artması, yüksek teknoloji ürününün değerini artıracak, ürünün değeri arttıkça, tüketiciler, daha çok kullanılan bu ürünü tercih edecektir.

Bu aşamada bağlılık paftası argümanına uygun olarak tüketicilerin büyük bir kısmı tarafından kullanılan ürünün teknik standartları yayılacak ve piyasada bu standartlar geçerli olacaktır, geniş ölçüde bu standartlar geçerli olacaktır.

Temelleri kurulmuş olan teknik standartların yayılmasından dolayı kullanıcıların ürünü değiştirme maliyetleri yüksek düzeyde gerçekleşecek, ayrıca bu standartların adaptasyonundaki pratiklik, aynı standartları çoğunluğun kullanıyor olması tüketicilere cazip gelecektir.

Diğer yandan, bu teknolojilerin kullanıcıları, desteklenmeyen standartlar kullandıkları takdirde yaya kalmaktan korkacaktır.

Tüketicilerin bu sadakati karşısında, piyasada önemli ölçüde yer edinen yüksek teknoloji ürünü bu durumda bir yandan talep yanlı güçlü ölçek ekonomilerinden yararlanırken, diğer yandan da, yeni ekonominin Artan Getiriler Yasasına tabi olduğu için azalan maliyetlerle çalışacak, üretim miktarı attıkça uzun dönem ortalama maliyetleri sürekli azalmaya devam edecek, büyüklükten kaynaklanan ölçek tasarruflarıyla seri üretimden kaynaklanan tasarruflar birleşecektir. Tüm birbirini besleyen bu stratejik etkiler piyasada önemli ölçüde bir tekelleşme etkisi yaratacak, doğal tekelleri gündeme getirecektir. Bu ölçüğe göre artan getirilere tabi endüstrilerde üretim attıkça ortalama maliyetin sürekli düşmeye devam etmesi durumunda iktisadî etkinliğin piyasada sınırlı sayıda firma gerektirmesindedir.

Ölçek ekonomilerinden doğan tekeller doğal tekeller olarak anılır ve yüksek teknoloji ürün piyasasındaki tekellerin doğal tekellerin özellikleri taşıdığı yaygın olarak öne sürülür.

Bunun yanı sıra, tüm bu faktörlerin yanı sıra şirket birleşmeleri ve işbirliği stratejileri de yine tekelleşmeye, bu piyasaları tekelleşmeye yatkın hâle getiren nedenlerden bir tanesidir.

Günümüzde, globalleşmenin artmasıyla birlikte firmalar stratejilerini önemli ölçüde değiştirmeye başlamıştır. Bu değişiklik de şirketler arasında işbirliği ve birleşme biçiminde kendini göstermektedir. Bu sürecin "ICT" endüstrileri üzerinde de önemli etkisi olduğu görülmektedir. Mevcut verilere göre, 80'li ve 90'lı yıllar karşılaştırıldığında, enformasyon teknolojisi ve biyoteknik gibi alanlarda gerek bölgeler arasında, gerek bölgesel ittifakı önemli ölçüde artmıştır.

Goldman Sachs'ın verilerine göre, 2000 yılında global teknoloji firmaları arasında birleşme ve satın almaların, dünyadaki birleşme ve satın alma içindeki payı % 34'tür. Bu işbirliği stratejilerinin Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa, Japonya arasında, yine bu bölgenin kendi alanında yoğunlaştığını görmekteyiz.

“ICT” endüstrilerinde birleşme ve çeşitli biçimde gerçekleşen işbirliği stratejilerinde firmaları anlaşma ve ittifaklara zorlayan en önemli etkenlerden birisi biraz evvel anlatılan “de facto” teknolojik standartlardır.

Söz konusu koşullar altında etkin rekabet, yaygın standartlarda işbirliğine gidilmesini gerektiriyor ve bu nedenle teknolojik standartlar için şirketler, firmalar aralarında ortak stratejiler geliştiriliyor.

Diğer yandan, ilk kopya maliyetlerinin yüksekliği de firmaları anlaşma ve ittifaklara zorluyor. Teknolojiler sürekli yenilik gerektiriyor, yenilikler ise bilimsel öncülük gerektiriyor. Firmalar bu alanda yeniliklere ve yenilik getiren ürün ve hizmetleri arz etmeyi sürdürebildikleri takdirde ayakta kalabileceklerinin farkında. Bu alanda yeniliklerin maliyeti, riski artmıştır. Tek bir firmanın kaldıracağı maliyet ve risk ölçütlerinin ötesine geçmiştir. Kaldı ki, piyasalar global hâle geldikçe yeniliklerin maliyeti arttıkça ölçek ekonomileri daha fazla anlam ve önem kazanmaya başlamıştır. Pek çok firmanın işletme büyüklüklerinin, optimal ölçek büyüklüklerinin arttığı görülmektedir.

Sonuç olarak, bu durumda yeni ekonomide rekabet önemli ölçüde birlikte çalışmayı gerektirmektedir. Bu koşullar ise piyasaların yine tekelci bir yapıya dönüşmesinde etkili olmaktadır.

Şimdi, tekelleşmeye karşı kamu müdahalelerine geçmek istiyorum. Tekelleşmeye karşı kamu müdahalelerinin temelleri endüstriyel organizasyon teorisine dayanmaktadır.

Genellikle iktisatçılar, bir piyasanın yapısını değerlendirirken geleneksel olarak, burada, piyasada mal ve hizmetleri sağlayan firma sayısına, piyasaya giriş engellerine bakarlar, ürünlerin ikame edilebilirlik derecesine bakarlar. Kamu müdahaleleri konusunda bu geleneksel bakış açısının, en azından önem sıralamasının değiştiği veya değişmesi gerektiği tartışılmaktadır. Örneğin geleneksel “HHI” değerleri temel bir göstergedir, öncelikli bir araç olarak bir tespit sunar. Ama bunun dışında, yani piyasayı paylaşan, piyasa firma sayısı kriterinin ötesinde, verimli sayılabilecek potansiyel işletmelerin piyasaya giriş kolaylıklarının değerlendirilmesi gibi fikirler geliştirilmektedir. Buna göre hükümetler, piyasaya müdahale etmeden önce piyasanın tanımını dar ve statik yapmamalıdır bu görüşe göre. Bu piyasanın tanımı, dar ve statik yapılacak olursa, potansiyel olarak sosyal maliyeti yüksek olan müdahaleler gündeme gelebilecektir.

Burada, kamu müdahaleleri konusunda “Microsoft” olayı oldukça, yazılım piyasasında oldukça önemli bir örnek. Ben, bu konuda yapılan tartışmaları “Microsoft” olayı üzerine temellendirmek istiyorum. Bu olay

antitekelci müdahalelerin yeri, sınırları ve işlevlerinin sorgulandığı arenada bir referans noktası olarak alınmıştır.

1998 tarihinde dünyanın en büyük yazılım şirketi için açılan tekel davası 7 Haziran 2000’de sonuçlanmıştı. Dava sonucunda, Amerikan Adalet Bakanlığı “Antitrust” Dairesi, “Microsoft”un işletim sistemleri, yani “Windows” işletim sistemiyle yazılım uygulamalarının “Word”, “Excel”, “Internet Explorer” gibi uygulamaların bağımsız iki firmaya bölünmesine karar verdi.

Temel olarak “Sherman” Yasasının 1’inci ve 2’nci bölümünü ihlal ettiği gerekçesiyle alınan bu kararda, “Microsoft”un bilgisayar işletim sistemleri piyasasında tekel gücünü tesis etmek için yasal olmayan ve antirekabetçi uygulamalara gittiği ve bunun yanı sıra “Microsoft”un “Browser” piyasasını tekelleştirme çabalarına girdiği sonucuna varmıştır.

Bu temel bulguların dayanaklarına göre “Microsoft”, rakipleri olan Netscape ve Sun’ın piyasadaki başarılarını ve teknolojideki yeniliklerini yok etmek için bir seri antirekabetçi davranışta bulunmuş, bunun yanı sıra, piyasadaki hâkim konumunu kullanarak bilgisayar üreticileri, internet servis sağlayıcı ve web siteleriyle bağlayıcı sözleşmeler yapmıştır.

Şimdi, burada önemli nokta, mahkemenin verdiği kararda “Microsoft”un tekel olması ya da çok büyük olması değil; burada yasal olmayan yöntemlerle bağlayıcı sözleşmeler yapması ve yeni piyasalara uzanmasıdır. “Microsoft”un iki ayrı şirkete bölünmesiyle gerçekleşen yeni organizasyondan umulan sonuçları ise şöyle kısaca özetleyebiliriz: Daha önce kendi işletim sistemi olan “Windows” ile uyumlu yazılım üretilen şirket, şimdi, ürün pazarını genişletmek için yazılımlarını piyasadaki tüm işletim sistemleriyle uyumlu bir şekilde üretmeye çalışacaktır. Bu, ara yazılımlar için de geçerli olacaktır. Artık yazılımlar pek çok işletim sistemiyle uyumlu olacağından, tüketici, donanım, işletim isteminin hızı, güvenlik, “crash” yüzdesi ve işlevsellik gibi özelliklerine bakarak seçme özgürlüğüne, yazılımın seçme özgürlüğüne kavuşacaktır.

Şimdi, devlet müdahalesinin önemli olduğunu vurgulayan yaklaşımlar “Microsoft” olayını nasıl değerlendiriyor?

Bu yaklaşımda da, piyasaya giriş engellerinin arttığı kabul ediliyor. “Piyasaya giriş engelleri oldukça yükselmiştir” deniyor. Örneğin, “20’nci yüzyılın başlarında eğer bir firma rakiplerinden iki kat büyükse ortalama maliyeti % 10 daha düşük olabilirdi; ama, bugün eğer bir yazılım firması rakiplerinden iki kat daha büyükse, ortalama birim maliyeti % 50 daha düşük olabilecektir”.

Piyasaya girişte karşılaşılan doğan engellerin, yukarıda da aktardığımız bu engellerin bu güçlü etkisinin “Microsoft”u lider konuma getirdiği sık sık gündeme getirilmektedir.

Eğer Network dışsallıkları nedeniyle en büyük, en iyiyi yaparsa doğal tekeller artacaktır” demek ve “Microsoft”un, piyasalara hâkim işletim sistemi “Windows”un, işletim sistemi piyasasını ele geçirmesinin önemli bir nedenin de “Network” dışsallıkları olduğunu belirtmektedir.

Bunun yanı sıra, aslında “Microsoft”un fiyatlarının sanıldığı gibi düşük olmadığı belirtilmektedir ve yine bu yaklaşımda, eski ve yeni ekonomi arasında tekelleşmeye karşı, kamu müdahalelerinde bir farklılık olmadığı belirtilmektedir. Örneğin, Adalet Bakanlığının Antitrust Başkanı Joel Klein, bu konuda fikirlerini şöyle belirtmektedir: “Piyasa gücünün sağlanması ve elde edilmesinde meşru ve gayri meşru yollar yüzyıldır gerçek anlamda değişmemiştir, rekabet politikasının temel ilkeleri hâlâ geçerlidir. ‘Microsoft’, rakip yazılım firmalarını saf dışı bırakarak ve işletim sistemlerindeki tekeli gücünü kullanmıştır. Böylece yeni teknolojilerin piyasaya girişlerini zorlaştırmıştır. Yeni ekonomide rekabet politikası için anahtar sorun, piyasa paylaşımı değil, egemen bir firmanın piyasa gücünü kötüye kullanarak diğerlerinin yenilik yapma cesaretini kırmasıdır”. Yine Adalet Bakanlığının “Microsoft” ile ilişkili davada görüşlerini savunan “Romer”, “Microsoft”un rekabeti engelleyerek, teknolojik yeniliklerin önünü kapattığını, bu yolla arzı kısarak tüketiciye zarar verdiğini belirtir.

“Romer”e göre, piyasalarda yenilik yapanların bu uğraşları sonunda elde ettikleri özel getiri daima sosyal getirinin altındadır. Bu nedenle, yenilikler daima olması gerekenin altında bir seyir izler. Durum böyle iken, piyasada “Microsoft” gibi güçlü oyuncuların, yenilikleri yapacak olanların gelirlerine baskı uygulaması, onların önünü kapatması söz konusu koşulları daha da kötüleştirir.

Devlet müdahalesine karşı çıkan yaklaşımlar ise daha çok “Schumpeteryan” yaklaşımlar. Bu yaklaşımlarda ise, artık tekellerin kural hâline geldiği bir ortamda geleneksel rekabet politikaların geçersizliği öne sürülüyor.

Şimdi, bu devlet müdahalesine karşı olan yaklaşımlarda, “belki de” deniyor, “tekellere daha fazla tolerans sağlayarak, ölçek ekonomilerinin tümünü almalarını sağlayarak endüstri içinde hızı yaratan bilgi ile onları sürekli olarak tetikte tutmayı sağlayacak bir durum ile karşı karşıyayız. Bu tekellerin, yine “Schumpeteryan” bir bakış açısıyla, aslında kırılğan tekeller olduğunu, yeniliklerin sürekli olarak devam etmesi nedeniyle bu tekellerin hiçbir zaman kalıcı olamayacağını, yeniliklere ayak uyduramayan tekellerin eski ekonominin tersine yok olup gideceğini vurgulamakta. Bu tür şampiyonların olması ile ekonomilerde, fiyatların da oldukça düşük düzeyde gerçekleştiğini, doğal tekeller

özellikleri taşıyan bu firmaların üretimde etkinliği sağladıklarını, kaynak tasarrufunu da aslında sağladıklarını ve tüketicilerin önemli ölçüde avantaj sağladığını ve belki de bir anlamda muaf tutulmasını savunuyor bu “Schumpeter”ci yaklaşım.

Sonuç olarak, rekabet konusunda zor ve çetin sorularla karşı karşıya yeni ekonominin gündemi. Her şeyden önce “Schumpeter”ci anlayışla, bu firmalar muaf mı tutulmalı gerçekten, yoksa daha “Arrow” tarzı bir anlayışla, devletin daha mı fazla müdahale etmesi gerekli bu piyasalara?

Konu Türkiye açısından ele alınırsa, yeni ekonomi alanında Türkiye’de bu konuların, rekabet konularının gündemde olmadığını görüyoruz. Aslında Türkiye’nin yeni ekonomiyle ilgili olarak kararlı ve kapsamlı ulusal bir politikası da olmadığını görüyoruz.

Oysa, yeni teknolojilere uyum sağlamak ve olası potansiyellerinden yararlanmak günümüz için, gelişmenin desteklenmesi anlamını taşımaktadır. Ama, yakın bir gelecekte bu potansiyelleri kullanmak ülkeler açısından, ayakta kalabilmek için gerekli olacaktır diyerek bu konuyu bitiriyorum.

SORU ve CEVAP BÖLÜMÜ

Ekrem KALKAN- Ben Ekrem Kalkan, rekabet uzman yardımcısı. Sunuşunuzda, tekste de gördüm, pazar tanımlarının dar ve statik olmaması gerekliliğinden bahsediliyor. Yani, bize dinamik bir pazar tanımı örneği verebilir misiniz?

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Pazar tanımının dar ve statik olarak ele alınmaması gerektiğini vurgulayan bakış açıları, devlet müdahalesine bir anlamda karşı olan bakış açıları. Bu yaklaşım çerçevesinde yeni bir tanımdan çok, geleneksel ölçütlerin duruma göre önem sıralamasınının değişebileceği vurgulanıyor. Şimdi, örneğin, “Microsoft” davasında mahkeme, pazarın yapısını tanımlarken ürünlerin ikame edilebilirliğini esas olarak ele almış. Intel uyumlu “Windows” işletim sistemlerinin ikamesinin mümkün olmadığına karar vermiş. Buradan hareket ediliyor. İşte bu açıdan “Windows işletim sistemlerinin aslında ikamesi vardır” deniyor. Yani, pazar tanımını dar tutarsak, bu bir işletim sisteminin bugün için tam ikamesi olmasa da, yeniliklerin olduğu bir piyasada yeniliklerin sürekli, teknolojinin sürekli geliştiği bir piyasada bu tanıma bağlı kalmak, yani sürekli yeni yazılımların üretildiği bir ortamda ne denli gerçekçi olabilir deniyor.

Aslında sorunuzun bir tarafı da çok haklı ama, yalnızca pazarın son derece dinamik bir pazar olduğunu, sürekli geliştiğini, onun için geleneksel ölçütlere bağlı kalınarak, işte endüstriyel organizasyon teorisine, sadece “HHI” değerlendirmelerine, yani piyasa payları gibi tanımlara bağlı kalınmasının doğru olmadığı söyleniliyor. Yani, geleneksel ölçütlerin ortadan kalktığı, yeni piyasa tanımlarının ortaya çıktığı gibi bir görüşe rastlanmıyor.

Faruk LÜLECİ- Enfal Mühendislik Şirketinden geliyorum. Teknolojik gelişmelerle yeni ekonomi arasında bir ilişki olduğunu anlıyoruz. Türkiye’de teknolojik gelişme dünya ölçeğine göre olmadığına göre, yeni ekonominin uygulanması acaba teoride mi kalır diye ciddi bir merak içerisindeyim. Bu konuda açıklamalarınız varsa rica ediyorum.

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Türkiye’de, biraz evvel de çok kısa da olsa belirttiğim gibi, Türkiye’nin bu konuda gerçekten kapsamlı bir ulusal politikası yok henüz. Ayrıntılı haritalara dayanan bir politikası yok. Ama, bu aslında yeni ekonomi sürecinden Türkiye’nin muaf olmasını da gerektirmez. Yani, enformasyon teknolojilerinin global karakteri, Türkiye’nin dışa açıklık derecesi bir şekilde yeni ekonomiyle aslında çoktan tanışmış durumda. Ama dediğimiz gibi, ayrıntılı yol haritalarından yoksun olması. Bu Türkiye için 21. yüzyılda büyük bir eksiklik.

Şimdi, genellikle gelişmekte olan ülkelerin en büyük sorunlarından bir tanesi, “ICT” politikalarıyla, elektronik ticaret politikalarının yeterince ayrıştırılmaması, birbirinden ayrı tutulamaması. Genellikle ülkeler başlangıçta bunu bulanık görmekte ve karıştırmaktadır.

“ICT” politikalarıyla “e-ticaret” politikaları başlangıç koşullarında birbirinden ayrı tutulmalı. Yani, elektronik ticaret ile “ICT” politikalarının ayrı tutulması gerekmektedir.

Şimdi, enformasyon teknolojilerini Türkiye üretebilir mi? Şu an için mümkün görünmüyor. Teknoloji yeteneği ve kapasitesinin geliştirilmesi. Bu, orta ve uzun vadede bir politika olarak mutlaka planlanmalı. İşte Brezilya örneği var, yüksek gümrük duvarları altında bilgisayar üretmeye kalkmış, oldukça maliyetli olmuş, sonuç olarak başarısız olmuş. Ama bunun yanı sıra, Güney Kore, Hindistan örnekleri var. Hindistan, başlangıçta yurt içi endüstrileri koruyarak, gerekli parçalara ithalat kolaylıkları getirerek, uluslararası şirketler ile işbirliğine giderek bu alanda önemli adımlar atmıştır.

Sonuç olarak, teknolojik bilgiye dayalı, katma değeri yüksek olan yatırımlar ve sektörler uzun vadeli hedefler içinde kararlılıkla yer almalıdır. Hünerli iş gücünün geliştirilmesi, eğitsel olanakların sağlanması, gerekli altyapı ve kurumsal ortamın sağlanması gibi.

E-ticaret politikaları da aslında ülke diğer ticaret politikalarından farklı değil. Bunu da bu şekilde ele almak gerekiyor ve e-ticaret için Türkiye'nin potansiyelleri, çeşitli kriterlere baktığımız zaman pek çok gelişmekte olan ülkeye göre altyapı olarak ve teknolojik olarak oldukça iyi durumda.

İnternet çok daha kısa vadede, diğer “ICT” politikaları orta ve uzun vadedeki politikalar olmalı. İnternet çok daha kısa vadede çok potansiyel, avantajlar sağlayabilir Türkiye'ye. Bu konuda, ciddi bir ulusal politikanın ele alınması gerekmektedir. Burada da devletin yapması gereken şeyler var bu konuda.

Faruk LÜLECİ- Bazen üniversiteler bu konuda öncülük yapma durumunda olabiliyor bazı konularda olduğu gibi. Sizin üniversitenizin veya bu konuyla ilgilenen diğer üniversitelerin bu konuda bir taslak hazırlayıp, devlete uyarıcı olma açısından bir çalışma yapmasının yararlı olacağını düşünüyorum. Yani, sadece gerekliliğinin ötesinde, bir de harekete geçme, bir “Action” ortaya koymak açısından belki bu konuda bir taslak, bir master plân yapıp, bu master plânın takipçisi olmanın da büyük yararı olacağına inanıyorum şahsen.

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Evet, haklısınız; yani salt devletten değil. Bu konuda başarılı olan bazı gelişmekte olan ülke deneyimlerine bakıldığı zaman, bu konuda özel sektörün, işte üniversitenin, sivil toplum kuruluşlarının

devletin çok sıkı bir işbirliğine gittiğini görüyoruz bu alanda, internetin geliştirilmesi alanında. Zaten gerekli ve uygun politikalar yaşama geçirildiği takdirde, özel sektörün yeni yollar yeni yöntemler ve yepyeni organizasyonlar oluşturması ve mevcut trendleri hızlandıracak potansiyellere ulaşması mümkün olabilecektir. Çeşitli ülkelerde ilginç başarı öykülerinin çıktığını, orta ve küçük ölçekli işletmelerin, önemli potansiyel ticarî fırsatlar yakalandığını görebiliyoruz.

Ama dediğiniz gibi, üniversitelere de bu konuda kaçınılmaz sorumluluklar düşüyor, haklısınız.

Bir Katılımcı- Rekabet Kurumu. “Microsoft” davasında mahkemenin ortaya koyduğu çözümü nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce işletim sistemi monopolünün devam ettirilip, alt tarafta rekabetçi olabilecek uygulama kısmının ikiye ayrılması sizce yeni bir yaklaşım değil mi? Eski işte “ITNT” kararını veya standart “...” kararlarına baktığımız zaman, bu sizce yeni bir yaklaşım değil mi? Yeni ekonominin getirdiği işte standart olan ve monopol olması gereken bir alanı olduğu gibi bırakması yeni bir yaklaşımın sonucu değil mi?

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Evet. Şimdi, işletim sistemiyle uygulama sisteminin ayrılması konusunda oldukça ciddi tartışmalar var.

Burada şimdilik ihtiyatlı bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiğini düşünüyorum ben. Uygulama sistemiyle işletim sisteminin ayrılmasında tüketici açısından, baktığımız zaman, işte yazılımları seçme özgürlüğünün olacağından bahsettim ben demin, “Romer”den aldım doğrudur. Diğer yandan bence kısa vadede kullanım açısından, dosyaların taşınabilmesi açısından, örneğin “Internet Explore”in “Windows” üzerinde olması, ayrı ürünler olup olmadığı tartışmasının ötesinde tüketici için pratikti; açıkçası bu. Diğer yandan bölünme kararından önce fiyatlar zaten düşmüştür. Internet Explorer’ın bedava olarak sunulması ve Netscape’inde buna karşılık Navigator’ı bedava sunmaya başlaması, tüketicinin lehine olmuştur. Ama, bu konuda “Compatibility” dediğimiz, yani standartların bir kilitlenme etkisi yarattığını söylemiştik; bu etkiyi bu karar gevşetecektir, yumuşatacaktır.

Diğer firmalar için rekabetçi bir ortam yaratılmıştır aslında bölünerek. Uygulama ile işletim sisteminin ayrılması diğer firmalar için ayrıca, işte “intel” uyumlu işletim sistemleri ya da “intel” temelli olmayan işletim sistemleri açısından, “intel” temelli olmayan bir işletim sistemleri açısından piyasaya nüfuz etmek daha kolaylaşacaktır, rahatlayacaktır.

Diğer yandan daha önce de belirtildiği gibi, mahkemenin kararında, sonuç olarak, sonuçta kriter olarak, işletim sistemleri içinde tekel konumunda olmasını, Microsoft’un piyasa payının oldukça yüksek olmasını değil, bağlayıcı sözleşmeler

yapması, gibi piyasaya girişi engelleyici davranışlarını almıştır. Uygulama programı bu açıdan engellerle doludur.

Oturum Başkanı- Bu yeni ekonomiye esas olan elektronik “Component”in günlük hayatımızdaki yeriyle harcamalarımızdaki yerini karşılaştırdığımızda, her hâlde günlük hayatımızdaki yeri, harcamalarımızdaki yerine daha ağır basıyor. Oysa insanların ödediği kiralar nedeniyle, ama “Re...” ekonomi diye alan doğmuyor ya da varsa bile böyle bir alan, böyle bir ilki görmüyor. Ekonomiye ilişkin performans değerlendirmeleri hep eski ekonomiden ödünç aldığımız, işte büyüme, istihdam, fiyat istikrarı türünden kavramlarla yapıyoruz.

Yani, yeni ekonomi eğer gerçekten yeni bir şeyse, ki benim kanaatime göre, siz de aktardınız, söylenen şeylerin pek çoğu aslında “Schumpeter” tarafından 1932’de söylenmiş. Yani, bu bir “Innovation” dalgası ve bu “innovation” dalgasının bugün içinde yaşadığımız, kullanıcısı olduğumuz, yani tüketici olarak kullanıcısı olduğumuzdan bizi çok etkileyen, etkisinde kaldığımız bilgisayar teknolojisi aslında 1947’de transistörün icadıyla imalât sektörlerinde ortaya çıkan devrimden daha büyük bir devrim değil. Yani, üretimin elektronikleşmesi ve üretimde elektronik imkânların açılması 1947’de asıl en büyük çıkışı yaptı.

Fakat, bizler bugün elektroniğin birer kullanıcısı olarak, “MP3” dinleyebilmek ya da işte “Replayer”a görüntü indirerek eski içerikleri yeni izleme formatlarında izlediğimiz için bunun biraz büyüünde kaldığımızı düşünüyorum.

Yani, siz bu konuya bu kadar eğilmiş birisi olarak, bu konuda “Yeni Ekonomi” başlığı taşıyan bir kitabınız da var, biraz eleştirel bir gözle baktığımızda incelediğiniz konuya, bu benim getirdiğim aykırı bakışı nasıl aykırı buluyorsunuz ya da sizin bu konuda düşünceleriniz ne; onları öğrenmek istiyorum.

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Yeni ekonomiyle ilgili tartışmaların hep sürdüğünü söyledim. Bu yeni bir süreç. Bu konuda tartışmalar da bütün hızıyla sürüyor.

Her şeyden önce, bir grup araştırmacı, “aslında yeni ekonomi diye bir şey yok” diyor. Örneğin “Gordon”un bu konuda bir çalışması var. Burada yeni ekonominin diğer endüstriyel çağdaki dönüşümlerle ve değişimlerle benzerlik bulunmadığını, işte bir sanayi devrimiyle örneğin, vurguluyor. Yeni ekonomide aslında yeni bir şey yok temelinde.

Bunun yanı sıra, diğer bazı yazarlar ise, araştırmacılar ise, daha ihtiyatlı bir bakış açısını benimsiyor ve “ICT”lerin olumlu, hızlandırıcı bir etkisi olduğunu belirtiyorlar.

Yine bazı araştırmacılar ise, yeni ekonomiyle yeni bir Rönesans çağının başladığını, açıldığını ve hatta temel ekonomik yasaların, kıtlıktan başlayarak, kıtlık, fiyat ilişkisi, arz edilen miktarla, talep, fiyat arasındaki ilişkilerin koptuğunu, bir kopuş yaşandığını ve temel ekonomik yasaların dahi değiştiğini vurguluyorlar.

Şimdi burada aslında pek çok da araştırma yapılmış. Yani, yeni ekonominin verimlilik, sektör bazında, ülke bazında, işte “G-7” ülkeleri için birtakım çalışmalar yapılmış. Büyümenin kaynaklarına bakılmış “G-7” ülkelerinde, “OECD” ülkelerinde. Bu teknolojilerin büyüme etkileri sınanmış çeşitli metrik çalışmalarla. Verimlilik üzerine, toplam faktör verimliliği, emek verimliliği üzerindeki etkilerine bakılmış. Bu konudaki çalışmaların aslında ciddi deliller içerdiği görülmekte.

Ne var ki, maddi olmayan ürün piyasalarının, ICT’leri en fazla kullanan hizmet sektöründeki piyasaların, verimliliğe yaptığı katkıların ölçülmesinde problemler var. “Solow Paradoksu” ile anılan bir durum. Geleneksel makro göstergelerin ve istatistiki verilerin enformasyon ve iletişim ürün ve hizmetlerine yönelik olarak tasarlanmamış olması. Yeni ekonomi sektörlerinin verimlilik artışına olan katkılarını tartışmalı kılıyor.

Diğer yandan, yeni ekonomide, “yeni ekonomi aslında yok” teması üzerinde duranlar, özellikle internet piyasasında “Dot.com” firmalarının ardı ardına iflas etmesini, Amerika Birleşik Devletleri’nin son zamanlarda girdiği duraklamayı da örnek gösteriyorlar. Bu Amerika Birleşik Devletleri’nin gösterdiği performans aslında konjonktürel, konjonktürel bir performanstı deniyor. Özellikle “NASDAQ” borsasındaki teknoloji hisselerinin fiyatlarındaki düşüşünde işte bu yeni ekonominin aslında yeni bir şey olmadığı tezini doğruladığını belirtiyorlar.

Fakat buna karşı tez olarak bir doğal ayıklanma sürecinden söz ediliyor. Bütün dönüşüm dönemlerinde bu tür ayıklanma sürecinin yaşandığını, endüstriyel çağda da bu sürecin yaşandığı söyleniyor.

Sonuçta belki de bu yeni “IT” firmaları dediğimiz firmaların bir düşüşe geçtiğini, çok sayıda risk sermayedarın bir kısmının hisselerinin, yepyeni firmaların, yepyeni teknoloji firmaların doğuşuna tanık olacağız önümüzdeki yıllarda. Bunu böyle bir dinamik süreç olarak ele alırsak “Schumpeter”ci bir bakış açısıyla.

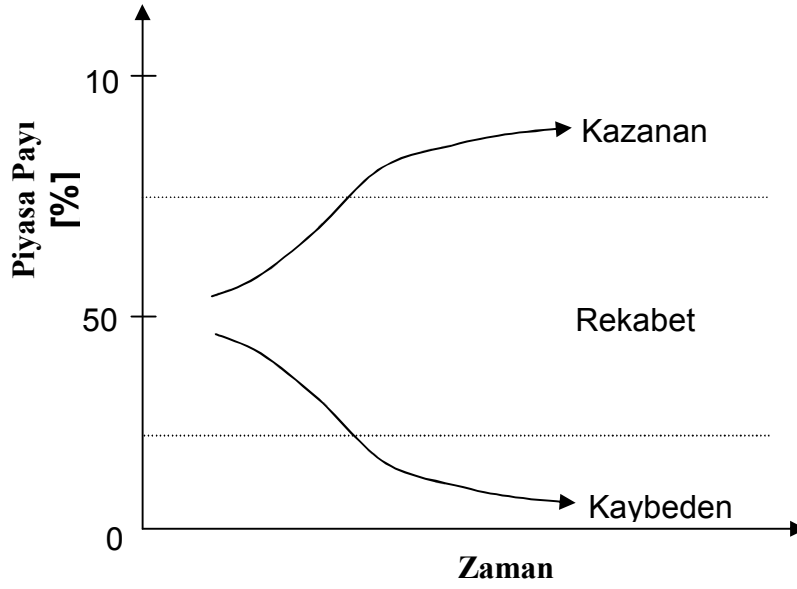
Oturum Başkanı- Özür dilerim. Ben, yeni ekonomi var mı anlamında değil de, yani yeni ekonomiye atfettiğiniz, o kuşkusuz var, yani en azından piyasalara erişim hızının bu kadar gösterdiği devasa değişim hem modern

ekonomiler için, hem modern ekonomilere yaklaşmaya çalışan, bunun için uğraşan orta gibi, orta altı gelir düzeyindeki ülkeler için çok ciddi bir fenomen.

Ben sadece şunu merak ediyorum: Buna sarf ettiğimiz entelektüel emek iktisatçı olarak, hukukçular olarak ya da regülatör kurumlar olarak, bu emeği hak ediyor mu, hak etmiyor mu? Bu anlamda soruyorum ben. Yoksa varlığını sorgulamak niyetinde değilim. Yani öyle bir sorum yok. Onun varlığı da çok aşikâr.

Yrd. Doç. Dr. Alev SÖYLEMEZ- Türkiye açısından da düşünülebilir. Yani, aslında bütün bu Amerika'nın yeni bir çağa girip girmediği ya da işte yeni ekonomiye atfedilen önemin abartılı olup olmadığı konusunda kuşkusuz zaman önemli rol oynayacaktır. Ama bütün bu tartışmaları, literatürde çok fazla yer tutan bu tartışmaları geçersiz kılan bir faktör, ekonomilerin içinde buldukları ortamla ilgilidir. Pek çok ülkenin makroekonomik dengesizliklerle boğuştuğu ve enflasyonsuz bir büyüme yakalamanın oldukça güç olduğu bir dünyada yaşıyoruz aslında. Yani, Türkiye bunu fazlasıyla yaşıyor ama, diğer ülkeler için de çok farklı değil.

Dünyada yenilikler ve yeni teknolojilerin hızla arttığı bir sürecin yaşandığı ve bilginin, bilimin, eğitimin şimdiye dek hiç olmadığı kadar değer yaşandığı bir süreç yaşandığı açıktır. Gelişmiş ülke deneyimleri, yeni ekonominin yarattığı dışsallıklar ve hızlandıran süreçleriyle bu ülkelere geniş kazanımlar armağan ettiğini göstermektedir. Süreç hızla ilerlemektedir. Bu süreç, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için de mikro ve makro anlamda bir çıkış kapısı olabilecektir, yeni bir anlayış olabilecektir.

EK 1**Yüksek Teknoloji Piyasalarında Pozitif Geri Beslenmeler**

Kaynak: C. Shapiro ve Varian, "Information Rules" Harvard Business School Press; s.177

EK 2

Eski ve Yeni Ekonominin Ana Temaları		
KONULAR	ESKİ EKONOMİ	YENİ EKONOMİ
<i>Ekonomi genelindeki özellikler</i>		
<i>Piyasa</i>	Durağan	Dinamik
<i>Rekabet Alanı</i>	Ulusal	Global
<i>Organizasyon Biçimi</i>	Hiyeraşik, bürokratik	Network temelli
<i>Endüstri</i>		
<i>Üretimin Organizasyonu</i>	Kitle Üretimi	Esnek Üretim
<i>Büyüme Yönlendiren Temel Unsurlar</i>	Sermaye / Emek	Yenilikler / Bilgi
<i>Teknoloji Yönlendiren Temel Unsurlar</i>	Makineleşme	Dijitalleşme
<i>Rekabet Avantajının Kaynağı</i>	Ölçek Ekonomileri ile Düşen Maliyetler	Yenilikler, Kalite, Piyasanın Önceliği ve Maliyet
<i>Araştırma ve Yeniliklerin Önemi</i>	Az-Orta	Yüksek
<i>Diğer Firmalarla İlişkiler</i>	Bireysel	İşbirliği ve Anlaşmalar
<i>İşgücü:</i>		
<i>Politik Hedefler</i>	Tam İstihdam	Yüksek Reel Ücret ve Gelirler
<i>Uzmanlıklar</i>	Belirli işlerde Uzmanlık	Geniş Uzmanlık Alanı ve Farklı Alanlarda Uygulama
<i>Gerekli Eğitim</i>	Bir Uzmanlık Alanı veya Derece	Yaşam Boyu Öğrenme
<i>Çalışan - Yönetim İlişkileri</i>	Muhalif	İşbirlikçi
<i>İstihdamın doğası</i>	Durağan	Risk ve Fırsatlar Piyasası
<i>Hükümet:</i>		
<i>İş alemi – Hükümet İlişkileri</i>	Baskı gerektiren	Fırsatların Artması için Cesaret Veren
<i>Hükümet Düzenlemeleri</i>	Kumanda ve Kontrol	Piyasa Araçları ve Esneklik

Kaynak: Progressive Policy Institute Technology, Innovation, and New Economy Project “New Economy Index” 1998 s.7